

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Jonstoni Historia Naturalis

Ioann. Ionstoni|| Historiae Natvralis|| De|| Exangvibvs|| Aqvaticis|| Libri IV||

Jonston, Jan

Heilbrunna, MDCCLXVII.

VD18 90529022

Capvt. I. De Urticis.

urn:nbn:de:gbv:45:1-11100

HISTORIAE NATURALIS
DE EXANGVIBVS AQUATICIS

LIBER IV.

DE ZOOPHYTIS SIVE PLANTANIMALIBVS.

CAPVT I.

De Urticis.

TAB.
XVIII.
Aldrov. l. 4.
c. 1.

Nomen.

Quartum Exanguium aquaticorum genus sunt Zoophyta, quae Aristoteles τὰ ἑπαμφότεροντα φῶτα καὶ ζῶα, seu ambigentia plantae et animali, ut Budaeus et Gaza vertunt, appellat.

Talia vero sunt, *Urtica*, Pulmo marinus *Holothuria*, *Tethya*, *Malum granatum*, *Fungus*, *Pyrus*, *Mentula marina*, *Penna marina*, *Uva marina*, *Malum insanum marinum*, et *Manus marina*.

Urticae, ab urendo Latinis dicuntur, quod manum urere videantur, si ea tangantur. Graecis ἀκαλήφαι, seu tanquam ἀπολέσαι τὴν ἀφὴν, id est, sensum corrumpentes, seu tanquam ἀπάλαι τῇ ἀφῇ, id est, tactui molles ac lenes, sed per antiphrasin, asperae quippe sunt et infestae, dicuntur. Vocantur et κνίδαι, ἀπὸ τοῦ κνίζειν, hoc est, δαγγιζόν καὶ κνησίζον τινὰ ἐμποιοῦν τῶν ἀπτομένων χερσὶ, morsum aut pruritus excitare tangentium manibus: nec non μετερίδια, a similitudine, quam cum muliebri pudendo habent: *Colyzenae* quoque a modernis, quod colis, id est, pedunculis suis, *Polyporum* more firmiter adhaereant. In Italia *flammae maris*, apud Trotilam, *Carnes marinae* dicuntur. Jovio *urticae* et *vertibuli* haud sine errore iidem sunt.

Descriptio.

Arist. H. A. l. 8. c. 2. et 4. c. 6.
Plin. H. N. l. 9. c. 45.

Descriptionem generalem si spectes, *Os* in medio habere, quod in majoribus evidentius esset, prodidit Aristoteles. Excrementa nulla in iis cernuntur, et hac re stirpibus sunt similes. Summa tenui fistula reddi, apud Plinium legimus.

Locus.

Arist. H. A. l. 8. c. 2.
Plin. H. N. l. 9. c. 45.

Diversa diligunt *Loca*, et in variis generantur. Quaedam enim nunquam absolvuntur, sed saxi semper adhaerent, reliqua quae vagantur, lit-

toribus et planis locis gaudent. De saxo, quasi de testa vivunt, et praenatantes pisciculos excipiunt retinentque, Plinius carne vesci scripsit. Idem *Urticis gignendi* modus qui testa inclusis: per rimas enim, et cavernas, et fauces saxorum oriuntur, ut tradit Philosophus.

De *Natura* earum ita Plinius: Contrahit ergo se quam maxime rigens, et praenatante pisciculo, frontem suam spargit, complectensque devorat. Alias marcenti similis, et jactari se posse fluctu algae viae, contactos attritaque petrae scalpentes pruritus (Dalechampius legit, petras scalpentes ob pruritus) invadit. Eadem nocte pectines et Echinus perquirat: dum admoveri sibi manum sentit, colorem mutat et contrahitur. Tacta uredinem mittit, paulumque si fuit intervalli, absconditur.

Comedebatur olim, ut nunc etiam: quanquam Pythagoras abstinere discipulos iusserit, vel quod Veneris stimulos afferre diceretur: vel quod Hecatae sacra esset. Ab Aristotele post aequinoctium hyemale magno opere laudatur. Hoc tempore plurimas ligneo veru transfixas, et aliquantulum assatas, primum ex sale et aqua ferverefaciunt: deinde farina conspergunt, et ex oleo vel butyro in sartagine frigunt. Secundum Xenocratem gratae sunt ori, sed stomacho admodum insuaves: (Diphylus tamen εὐστομάχης facit) sed assatae elixis accommodatiores. Alvum cient, urinamque magis movent. Cum passo aut vino mulso facile concoquantur et excernuntur. *Medicinam* si attendas, ajunt in vino potas culiculis prodesse, ut auctor est Galenus.

Natura.
Plin. H. N. l. 9. c. 45.

Ufus.

Arist. H. A. l. 4. c. 6.

Urtica cinerea.

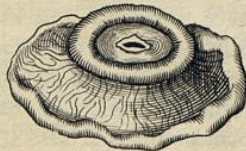
Urtica maior.

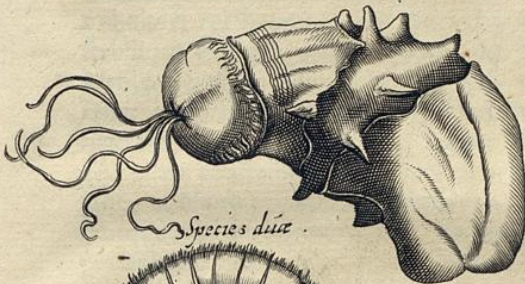
Urtica parva Rond.

Urtica minor.

Urtica Rond.

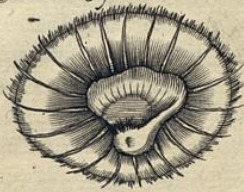
Urtica rubra Rond.

Urticarium.

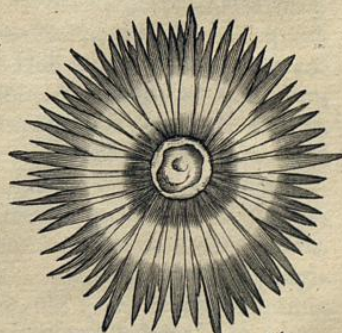
Species duae.

Urtica marina alia triplici aspectu.

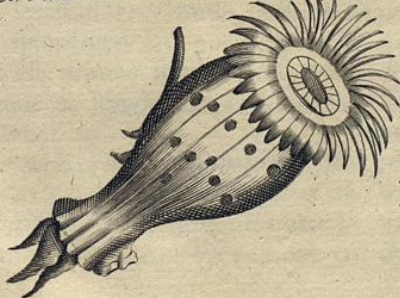

Urtica rubra Rond.

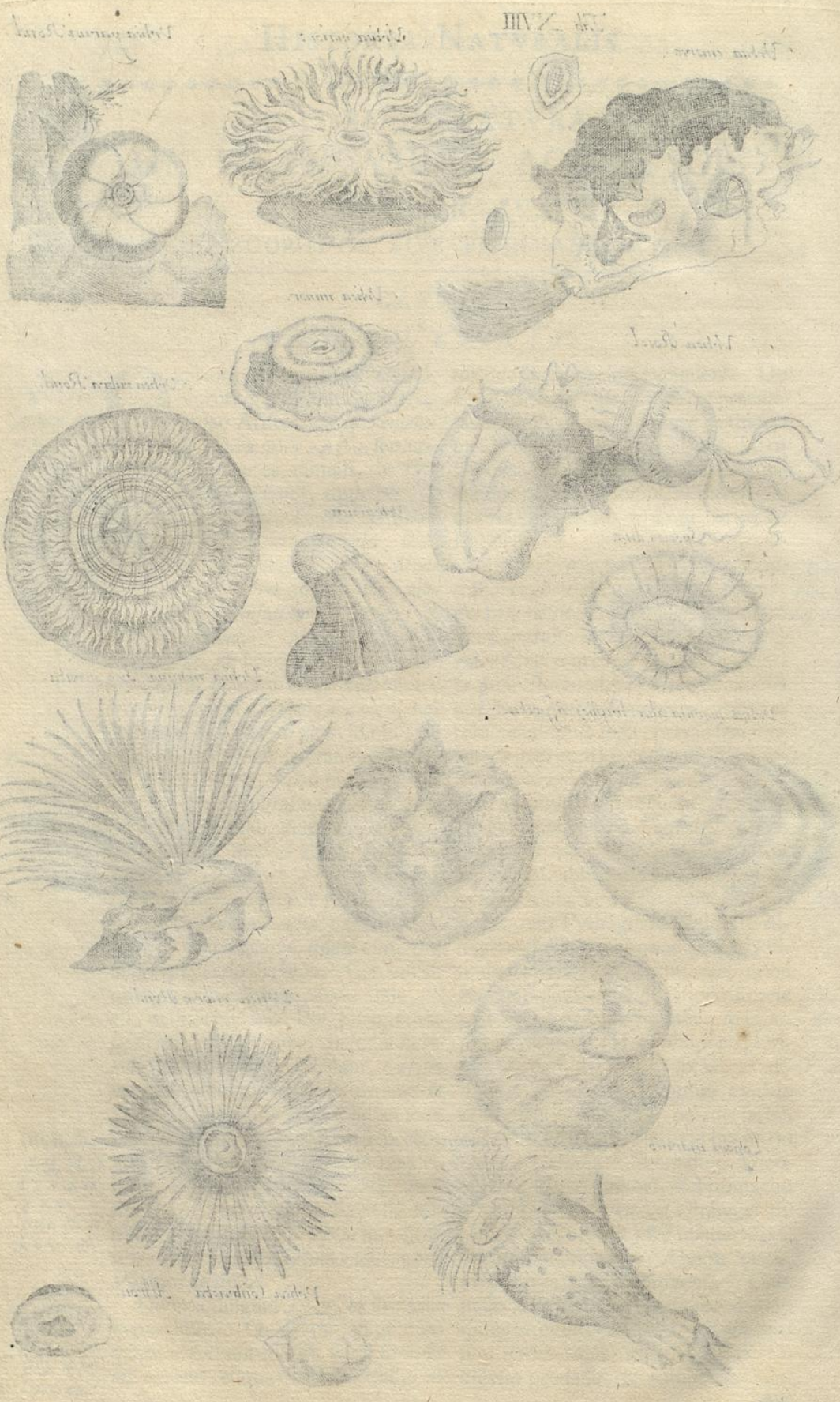
Lepori marino.

Corugener.

Urtica Contracta Allrou.

nus. Cum aceto scyllitico psilothrum constituit.

Differen-
tia.

Arist. H. A.
l. 5. c. 16. et
l. 6. l.

Athen. l. 3.

Differentias varias apud autores invenias. Aristoteli aliae sunt corpore parvo, quae cibo aptiores: aliae majusculo duroque. Aliae sinuosis adhaerent, quae nunquam a saxis absolvuntur: aliae plana littora amant, quae suis abjuncta sedibus vagantur. Idem apud Athenaeum habetur. Secundum Rondeletium, aliae saxis vel cuilibet rei alteri adhaerent; aliae minime. Rursus earum, quae saxis vel alteri rei haerent, alia perpetua stabilique sede illic degunt, quae sunt Urtica parva in rimis saxorum latitans: quae Purpuris et Buccinis adnascitur: quae cinerea est, longisque cirris constans: Aliae sedes mutant, et libere per mare feruntur tantumque, ut purpurea urtica. Semper solutae sunt, quas vulgo Potes appellant. *Parva*, juglandis magnitudinem vix superat. Tota carnosa est, cirros breves habet, contracta recti intestini extremum refert, colore vario est. Quaedam enim caerulea, alia viridis, alia subnigra, sed punctis aliquot caeruleis vel flavis vel rubris notata. Graecis *πολέμων* dicitur. *Cinerea* a colore nomen sortita est. Tenuis est admodum, quia frondem magnam, id est, cirros multos habet, carnis parum. In Saxorum rimis vivit, comam semper explicatam habet, nec unquam contrahit.

Utraque scopulis littoralibus, et iis potissimum marinis tractibus, qui ventorum impetum minus sentiunt, tam pertinaciter inhaeret, ut, nisi primo impetu divellatur, vix postea, nisi in frustra concisa, dirimi possit, adeo suas trichas artissime contrahit. *Purpurea*, seu Phoenicea, Rosa quibusdam, aliis Posterol, quod contracta recti intestini extremum cum majusculo sphinctere seu podicem refert, est primae similis, nisi quod frondem et longiorem et copiosiorrem habet.

Purpuris et buccinis adnascens, partem exterioriorem habet duram et rigidiusculam, spissiorremque quam in aliis urticis, cirros brevissimos in

ambitu. In exterioribus ejus partibus filum longum deducitur purpureo colore, tam jucundo tamque fluido infectum, ut cum pretioso illo Purpurae succo certet. Ideo hanc a cane Herculis demorsam fuisse Rondeletius credit. Datur et in *Lepadē nata*, de qua Ferrantes Imperatus ita scripsit. In dorso esse sex rimas stellam aemulantes: in medio dorsi foveam parvam cum figura quadam inclusa Conchae rhomboidi simili, sustinerique a lateribus lepadis mediante membrana continua, et cavitatem, quae est in animali, non habere aliud intermedium, quam membranam. A parte anteriore conspici fructum Lepadis instar penicilli pictoris in se revoluti.

Ad priores illas referri *Bellonii* possunt, quarum quaedam rubro colore suffusa est, altera magis caerulea, granulis in gyrum circumfessa. Utraque marinum tuber *contracta* refert, *explicata* Caesariem totum corpus rotundum ambientem: nam infinitis cirris, antennarum papilionibus, aut scarabaei crassitudine constat.

Huc etiam spectat Aldrovandi *Contracta*, *Cinereae Rondeletii congener*, quae etiam saxis adnascitur, cirris tenuibus: *pilei fere forma*, colore tota coccineo, excepta summitate, quae est viridis, cum nigra rotundaque macula: et quae ex *leporis marini genere*, coloris partim purpurei, partim albi.

Urtica soluta, seu *Potta marina* Aldrov. l. 4. vulgi, quod speciem quandam mulieris vulvae repraesentet; Graecis Mongi, inhonesto etiam vocabulo, quod, ut scribit Bellonius, partibus verendis admota, pruritus ac Venerem, imo etiam ampullas excitet, dicitur. Cum jacet, omaso similis est: cum erigitur, pulmo videtur, et adeo tantum vitrea et lucida est, ut sine sectione interiora omnia videre possis. Suspensa, quandam Polypi imaginem gerit, nisi quod brachia tenuissima et crassissima habent. In partibus, unde pedes oriuntur, quosdam meatus arenarum plenos Gyllius vidit. Formam superne rotundam, infer-

k

inferne concavam refert Massarius, ut Conchae videri possint; Cirros ex imo emittere ad modum Polypi.

Differen-
tia.

Duo hujus apud Rondeletium *genera*. Primum ita describit: Pars una veluti fungosa quaedam massa, rotunda, cava, in medio perforata, purpurea veluti fasciola ambiente, pileum plane refert: altera parte Polyporum pedibus similis est. Octo enim pedes habet crassiusculos: extremis partibus quadratos, in acutum desinentes, nullas interiores partes distinctas habet. Corpore est adeo pellucido et splendido, ut oculos offundat. Ad eam magnitudinem accrescunt, ut pileos, quibus viatores uti solent, superent.

Alterum, quatuor duntaxat pedes seu frondes habet, qui foliis acanthi comparari possunt: in altera parte lineae stellatim disponuntur. Hujus generis illa quoque videtur, quam *Bellonius* ita descripsit. Mollis quidem et alba corpore cartilagineo, ac crystalli in morem pellucido, quod in mucorem facile resolvitur. Gibbam habet instar dimidiatæ sphaerae figuram, glabram, pollicis crassitudine: cujus pars interna nervis rectis a medio incipientibus, quasi striis fulvi coloris in gyrum radiatur, quibus se diffundit et constringit: qua corporis commotione aquam concutit, et nunc in pronum,

nunc in supinum effertur. Pinnarum vice pinnis tenuibus et aegre conspicuis in orbem communitur, ut *Lepus marinus*. Cruciformes quoque cirros, striatos, crassos, in modum stellae radiatos, numero quaternas, parte interna natationi accommodatos habet: quas ut exacte conspicias, erit in lebetem aquae syncerioris conjiendus: qui si supinus devolvatur, multas fissuras in radice cirrorum ostendet.

Os quoque habet parte prona fitum, quo ea, quae venatur, absorbet, in quem usum quatuor cirri ad ejus latera subjacent, coloris synopidis, quasi ejus branchiae essent, vel intestina. Hinc fit, ut intuentibus pulmonem in mari pabulandi gratia divagantem, grandis videatur quasi pituitae globus, qui unicum tantum colorem referret, nisi rubris illis quatuor circulis sigillaretur, et ea cruce, qua interna pars striata est, distingueretur.

Ad primum genus referenda est *Urtica soluta Mathioli*, quam hic damus. In frustra divisa, ac in mare coniecta, vivit nihilominus ac movetur: extra mare exanimis apparet. Emortua in alto mari, ac in littus ejecta, transparentis glaciei similis est. Omnes pruritum in pudendis et uredinem in manibus movent, et acrimonia sua Venerem extinctam et sopitam excitant.

CAPVT II.

De Pulmone marino, et Holothuriis.

TAB. XIX.
et XX.

*Aldrov. l. 4.
c. 3.*

*Arist. H. A.
l. 5. c. 15.*

Inter Testacea quidem Pulmonem marinum posuisse Aristoteles videtur: Plinius tamen inter Zoophyta recensuit, quem nos sequimur. *Pulmo marinus* dicitur ita, vel a pulmonum nostrorum figura, vel ab eorundem substantia laxa, et molli, foraminulisque plena. Kiranidis interpretes Cunnum marinum exponit, et sic pro *Urtica soluta*, sed falso, sumere videtur.

Sane decoctum pulmonis commendant Medici: at *Urticae* substantia est nimis mollis, et pituitae con-

cretæ similis, qua in aquam abit; et nec in cinerem redigi, nec in aqua decoqui, corpore aliquo superflite potest.

Descriptionem ejus vix ex antiquis obtineas. Plinius per mare ferri ubi imminet tempestas, plurimumque die- rum hyemem portendere scripsit: Ephesus vero non adhaerere, sed absoluta esse, addidit. Commendantur ad pilos evellendos. In aceto putrefacto et mento aspersae carnes, fugam illorum facere dicuntur. Cinis alligatus egregie profluvia purgat. Decoctus vero in aqua, calculosis medetur.

Descriptio.
*Plin. H. N.
l. 8. c. 35.*